

Rodičovská voľba štartovacej vzdelávacej dráhy rómskych detí

Juraj ŠTOFEJ

Parental Choice of Educational Pathways for Roma Children

Abstract: The aim of this paper is to clarify the process of parental choice of educational paths starting Roma children living in socially excluded areas. From January 2011 to April 2012, I conducted a participatory action research in urban environments in the area of social exclusion in western Slovakia. The research answers the question: what is the discourse of Roma parents of pre-school education and what the choice of parents for admission to kindergarten is. The research results show parental discourse is marked above all the perception of barriers associated with living in socially excluded areas. Visions of the barriers of educational institutions have a significant impact on the actual choice of educational pathways of children. They identified some steps that parents must overcome in the decision making process for entry to kindergarten: your interest in attending a kindergarten, an awareness of the benefits of preschool education despite the barriers and committed to change. Based on the understanding of this process, low-threshold program was created to address issues related to education preschool children living in the area of social exclusion.

Key words: Discourse of pre-school education, Choice of education, The Roma minority

Úvod

Za posledných dvadsaťpäť rokov nastali výrazné zmeny v oblasti predškolského vzdelávania na Slovensku. Od roku 1989 sa výrazne znížil počet rómskych detí navštevujúcich materské školy. Najmä rodičia zo sociálne znevýhodneného prostredia a rodičia žijúci v chudobe odhlásili svoje deti z materských škôl. Výskumy uvádzajú rôzne dôvody, pre ktoré nenavštevujú rómske deti predškolské zariadenia – napr. A. Grúberová, ktorá skúmala motiváciu rodičov v oblasti vzdelávania, uvádza tieto príčiny nevyužívania materskej školy: „Mnohohodtné rodiny, kde matky necítia potrebu dieťa odtrhávať z rodinného kruhu, strach o deti, negatívny vzťah k týmto zariadeniam a neschopnosť »financovať« účasť v materských školách.“ (Gruberová, 2009) Príčiny nevyužívania predškolských zariadení úzko súvisia s problémami rodičov v oblasti bývania, zdravotníctva, školstva, kultúry, sociálnej oblasti a týkajú sa najmä obyvateľov sociálne vylúčených lokalít. J.-P. Liégeois tvrdí, že životné podmienky sú hlavný faktor ovplyvňujúci vzdelávanie. Podľa neho existuje korelácia medzi sociálnym marginalizmom a marginalizmom v školstve. (Liégeois, 1983) Odborníci na Slovensku ale aj v zahraničí sa zhodujú v tom, že využívanie resp. nevyužívanie predškolských zariadení má vplyv na vzdelávacie šance detí v neskoršom veku. Podľa E. Friedmana nevyužívanie materskej školy komplikuje možnosť lepšej integrácie do základných škôl a znižuje sociálne kompetencie detí potrebné pre vstup do prvej triedy základnej školy. Jedným z návrhov ako zlepšiť situáciu rómskych detí v školstve, je zabezpečiť lepší prístup detí do etnicky integrovaných štandardných predškolských zariadení (Friedman, 2009). Takmer všetky vzdelávacie inštitúcie si kladú za úlohu spolupracovať s rodičmi detí, ale v praxi sa stretávajú s mnohými problémami. Príčinou týchto problémov môže byť nedostatočná spolupráca majority, resp. predstaviteľov vzdelávacích inštitúcií s rómskymi rodičmi, predsudky Rómov a nerómov, negatívne osobné skúsenosti a iné faktory. Zámerom tohto príspevku je poukázať nato, že treba hľadať riešenia ako zlepšiť spoluprácu rodičov s vzdelávacími inštitúciami a vytvoriť lepšie vzdelávacie možnosti pre rómske deti. Aby bolo možné navrhnúť intervencie na zmenu súčasnej situácie, je treba pochopiť, čo

vedie rodičov k neprihláseniu detí do materských škôl. Stanovil som si dve výskumné otázky:

1. Aký je diskurz rómskych rodičov o predškolskom vzdelávaní a o predškolských vzdelávacích inštitúciách?

2. Aká je rodičovská voľba štartovacej vzdelávacej dráhy rómskych detí?

Cieľom výskumu je objasniť proces rodičovskej voľby štartovacej vzdelávacej dráhy rómskych detí žijúcich v sociálne vylúčenom prostredí. Aplikačným cieľom výskumu je eliminovať tendenciu nevyužívať inštitucionálne predškolské vzdelávanie a zapojiť deti vo väčšej miere do predškolského vzdelávania. Preto súčasťou aplikovaného výskumu je návrh a realizácia intervenčného programu v skúmanej lokalite, ktorý mal prispieť k lepšej integrácii rodičov a ich detí do spoločnosti. Dôvodom môjho záujmu je predpokladaná nutnosť a účelnosť takejto pomoci pre rómske deti žijúce v sociálne vylúčenom prostredí. V skúmanej lokalite pôsobím ako sociálny poradca a problém vidím v tom, že takmer žiadne dieťa v lokalite nenavštevuje materskú školu a jeho zdravý vývoj je ohrozený nepriaznivými životnými podmienkami, v ktorých vyrastá.

Definovanie pojmov

Diskurz rómskych rodičov žijúcich v priestorovo vylúčenom prostredí chápem ako vytváranie postojov a prijímanie predstáv na základe konfrontovania sa s osobami predovšetkým zo svojho najbližšieho okolia. Aj keď sa často od seba dištancujú a vymedzujú sa voči sebe, uvedomujú si, že navzájom zdieľajú podobný priestor. To sa týka predovšetkým podobnej životnej situácie ich detí, podobných podmienok na školách, teda aj v podobných možnostiach vzdelávacej dráhy ich detí. Osoby žijúce v tomto priestore zdieľajú množstvo stereotypných predstáv o vzdelávacích inštitúciách a vzdelávacej dráhe detí.

Pod pojmom vzdelávacia dráha rozumiem „prechod jedinca rôznymi stupňami a druhmi škôl, respektíve inštitúciami formálneho vzdelávania, počas jeho života“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, Hlaďo, 2009). Rodičovskú voľbu štartovacej vzdelávacej dráhy definujem ako

dlhodobý rozhodovací proces, pred ktorým stoja rodičia detí predškolského veku, charakterizovaný voľbou typu predškolského vzdelávania a konkrétnou predškolskou vzdelávacou inštitúciou.

Teoretické východiská

Teórie, ktoré mi poslúžili na vymedzenie môjho výskumneho problému, sa zaoberali problematikou voľby vzdelávacej dráhy a vzťahom medzi predstaviteľmi minoritných skupín a majoritných inštitúcií. Existuje viacero teórií, ktoré vysvetľujú odlišné predstavy menšín o majoritných inštitúciách. D. Bittnerová, ktorá skúmala nekompatibilnosť výchovy vo vylúčenom prostredí s inštitucionálnym vzdelávaním, poukázala na dve antropologické teórie relevantné pri výskume vzdelávania rómskej menšiny. Teórie O. Lewisa a J. Ogbu vysvetľujú príčiny odlišného chápania a prístupu minoritných skupín k majoritným inštitúciám. Teória kultúry chudoby od O. Lewisa bola použitá pre popis a vysvetlenie postojov ku vzdelávaniu Rómov v Českej republike žijúcich v sociálne vylúčenom prostredí. (Budilová, Jakoubek, Smolík in Bittnerová, 2010) Podľa tejto teórie ľudia žijúci v kultúre chudoby chápu inštitúciu majority ako nepriateľskú. Škola ako inštitúcia majority nedokáže dostatočne plniť svoju socializačnú funkciu, pretože minorita ju odmieta chápať ako sebe prospešnú. „Kľúčovým prvkom kultúry chudoby je skutočnosť, že chudobní ľudia sa neangažujú a nezačleňujú do významných spoločenských inštitúcií. Dôsledkom tejto skutočnosti je celá škála rôznych vzájomne súvisiacich javov zahrňujúcich predovšetkým chudobu, ale tiež segregáciu, diskrimináciu, strach, podozrievanie, odmeranosť a vznik alternatívnych inštitúcií a postupov v slamových komunitách.“ (Lewis, 1966) Teória J. Ogbu tiež vysvetľuje odmietnutie školy zo strany minoritnej skupiny, ktorá je v marginálnom postavení. Podľa nej ale nedôvera voči inštitúcii pramení z identitných postojov menšiny. (Bittnerová, 2010) Bittnerová ponúka vlastnú interpretáciu toho, v čom spočíva bariéra, ktorá bráni Rómom v sociálne vylúčenom prostredí prijímať vzdelávaciu ponuku majority. Podľa nej bariéra spočíva v nekompatibilite kultúr a hodnôt, ktoré jej členovia zdieľajú. Napríklad v odlišnom chápaní úcty jedinca, ale aj v odlišnej linearite života

a odmietnutí paralelnosti životných rolí. (Bittnerová, 2010) Všetky uvedené teórie hľadajú príčinu odlišného chápania majoritných inštitúcií v rozdielnosti kultúr. To znamená predovšetkým v iných postojoch, hodnotách a normách zdieľaných a predávaných z generácie na generáciu. Podobným problémom sa zaoberala antropologička E. Leacocková, predstaviteľka aplikovanej antropológie vzdelávania, ktorá v 70. rokoch skúmala kultúrne bariéry medzi školami a domácnosťami z chudobnej mestskej štvrte v USA. Podľa nej problém nastáva už pri samotnom konceptualizovaní prostredia, v ktorom je dieťa vychovávané. Kritizovala koncept kultúry chudoby v otázke vzdelávania. O. Lewis vychádzal z predpokladu, že príčinou neúspechu žiakov v škole sú iné hodnoty typické pre chudobných žiakov ako hodnoty učiteľov strednej triedy. Toto tvrdenie sa E. Leacocková snažila vyvrátiť a na základe výskumu v školách v New Yorku dospela k záveru, že nie hodnoty strednej triedy znevýhodňujú žiakov, ale postoje učiteľov, ktorí mali nedostatočný rešpekt a podceňovali chudobných žiakov s očakávaním ich neúspechu (Cherneff, Hochwald, 2006). Bez ohľadu na túto polemiku, pre náš výskum je dôležité konštatovanie: všetky uvedené teórie a zaoberajú existenciou bariér medzi minoritnou skupinou a majoritnými inštitúciami, ktoré sú kultúrneho charakteru. Úlohou nášho výskumu je zistiť, či existujú tieto bariéry aj v diskurze rómskych rodičov o predškolskom vzdelávaní a akú rolu hrajú pri ich rozhodovaní sa pre využívanie predškolských zariadení. Vo výskume som sa zameral na názory rodičov týkajúce sa predškolského vzdelávania z toho dôvodu, aby som lepšie pochopil, ako oni konceptualizujú to, čo ich vedie k rozhodnutiu umiestniť dieťa do materskej školy.

Metodologické východiská

Uskutočnil som dlhodobý participačný akčný výskum v mestskom prostredí v sociálne vylúčenej lokalite na západnom Slovensku. Rozhodol som sa pre použitie participačného akčného výskumu z viacerých dôvodov. Aj keď v akčnom výskume neide o zovšeobecnenie výsledkov na celú populáciu, prioritou pre použitie tohto prístupu je praktická použiteľnosť výsledkov výskumu. Cieľom akčného výskumu

nie je len porozumieť problému, ale aj hľadať riešenie problému. Zakladateľom akčného výskumu je K. Levin. Výhodou akčného výskumu je jeho cyklický charakter. Jednotlivé etapy akčného výskumu sú výskum (zber dát), interpretácia dát, plán, intervencia a opäť výskum atď. Na rozdiel od klasickej evaluácie, je v prípade akčného výskumu kladený dôraz na aktívnu účasť evaluátora nielen po návrh intervencie, ale aj počas realizácie navrhovanej intervencie. Akčný výskum sa často používa v oblasti pedagogiky, ale aj v oblasti utlačovaných a menšín a preto je vhodný aj pre tento výskum. Od januára 2011 do apríla 2012 som realizoval pološtrukturované rozhovory a zúčastnené pozorovanie v rodinách a v materských školách počas zápisov detí. Rozhovory som uskutočnil s 18 rodičmi, ktorí mali aspoň jedno dieťa vo veku 4 alebo 5 rokov. Všetci informátori žili v prostredí, ktoré spĺňalo kritéria sociálne a priestorovo vylúčenej lokality a hlásili sa k rómskej národnosti. V skúmanej lokalite žije v nepriaznivých životných podmienkach približne 600 až 800 obyvateľov, z toho približne 240 detí vo veku do 15 rokov. (Medňanská, 2009) Na Slovensku, ale aj v zahraničí sa stalo už tradíciou v akademickej sfére sledovať podmienky života Rómov žijúcich na okraji miest a definovať ich ako sociálne vylúčenú skupinu. (Navrátil, Toušek, Džambazovič) Medzi najrizikovejšie skupiny ohrozené sociálnou vylúčenosťou patria od 90. rokov minulého storočia rómske deti, ktoré sa rodia priamo do prostredia sociálne vylúčených lokalít. V odbornej literatúre autori (napr. Mareš, Bauman, Beck) vymedzili viaceré podoby sociálneho vylúčenia, pričom obyvateľov rómskych osád a sociálne vylúčených lokalít na okrajoch miest sa podľa Džambazoviča týka najmä znevýhodnenie v oblastiach vzdelávania, zamestnania, bývania, zdravotnej starostlivosti či finančných zdrojov a obmedzený prístup k hlavným sociálnym inštitúciám, ktoré distribuujú rôzne životné šance, k sociálnym službám, k mobilite a sociálnym sieťam (Džambazovič, 2004). Aj ja pristupujem k informátorom vo svojom výskume ako k obyvateľom žijúcim v sociálne vylúčenej lokalite. Vychádzam z výsledkov výskumu, ktorý sa realizoval v sledovanej lokalite. Výskum potvrdil, že sa v prostredí dajú identifikovať procesy getoizácie a priestorového vylúčenia (Medňanská, 2009). Pri analýze materiálu som sa snažil reflektovať svoju pozíciu

výskumníka, ale aj sociálneho poradcu. Uvedomujem si, že ma mohli informátori vnímať ako predstaviteľa majoritnej inštitúcie. Táto moja pozícia mohla mať vplyv na sebaaprezentáciu informátorov a prezentovanie ich postojov voči vzdelávacím inštitúciám. Aby som prelomil túto bariéru a vyhol sa skresleniu podávaných informácií, zvolil som dlhodobý výskum v skúmanej lokalite, a zaangažoval v čo najväčšej miere rodičov do výskumného zámeru.

Zhrnutie výsledkov výskumu

Diskurz o predškolskom vzdelávaní

V slovenskom vzdelávacom systéme je predškolské vzdelávanie nepovinné a je určené pre deti od troch rokov po vstup do základnej školy. Rodičia v skúmanej lokalite v posledných piatich rokoch neprihlásili takmer žiadne dieťa do materskej školy. Jedným z uvádzaných dôvodov, pre ktorý prestali využívať predškolské zariadenia, bolo finančné bremeno a ich nezamestnanosť. Mnoho rodičov sa v posledných rokoch rozhodlo nedávať svoje dieťa do materských škôl z toho dôvodu, že boli na materskej dovolenke. Problematika inštitucionálneho predškolského vzdelávania, resp. otázka voľby materskej škôlky je v lokalite okrajovou témou a týka sa predovšetkým matiek detí predškolského veku. Do tohto diskurzu sú zapojení aj otcovia, starí rodičia a kamaráti. V oveľa väčšej miere sa táto téma otvára pri styku s predstaviteľmi majoritných inštitúcií. To znamená problematika inštitucionálneho predškolského vzdelávania sa rieši pri návštevách u lekára, u psychológa v poradniach, na úradoch, na školách... Napriek tomu informátori obviňujú majoritu z nedostatočného poskytovania informácií o predškolských zariadeniach a z nízkej podpory pri riešení ich situácie.

- „Máte nejaké informácie o zápise do škôlky? Nejaký informáčný letáčik? Bol tu nejaký plagát vylepený?“ (výskumník)

- „A kto by nám ho dal prosím vás, keď si sami nevybavíte, nedáte decko do školy, tak nikto, kto by nám robil dobre. Keď si sami nevybavíte, tak vám nikto nevybaví. Neska keď nekúpíte deckám do školy, kdo vám dá.“ (informátor)

Podľa rodičov právo rozhodovať o tom, či bude dieťa prijaté do materskej školy, je v kompetencii predstaviteľov majoritných inštitúcií. Ale o tom, či dať dieťa do škôlky, rozhoduje rodič, predovšetkým matka. Aj keď sa matka radí s príbuznými a kamarátkami a predstaviteľmi majoritných inštitúcií, konečné slovo rozhodnúť sa patrí jej. Tá pri voľbe zohľadňuje aj záujem svojho dieťaťa. Vo viacerých rodinách majú otcovia poradné slovo. Na druhej strane sú ženy, ktoré svoje rozhodnutie vôbec nekonzultujú s manželom.

Rodičia zdieľajú nielen množstvo spoločných stereotypných predstáv o vzdelávacích inštitúciách, ale aj podobné predstavy o vzdelávacích dráhach detí žijúcich v skúmanej lokalite. Stereotypná predstava je, že rómske deti v lokalite nenavštevujú materskú školu, všetky navštevujú nultý ročník a bežnou praxou je, že sú preradené do ŠZŠ alebo špeciálnych tried na základnej škole.

V diskurze sa môžeme stretnúť s názorom, že rodičia, ktorí sú nezamestnaní a napriek tomu ich deti navštevujú materské školy, sú považovaní za neschopných postarať sa o svoje dieťa. Prihlásenie dieťaťa do škôlky sa medzi rodičmi toleruje iba pod podmienkou, že rodičia si našli zamestnanie, alebo z nejakých iných vážnych dôvodov, napr. že mali chorých starých rodičov o ktorých sa museli starať. Na druhej strane predškolské vzdelávanie sa často vníma ako prestížna záležitosť, ktorá sa týka len vyvolených rodín.

- „Rozprávala si sa tuto o tom , že by si prihlásila dieťa do materskej škôlky s niekym v okolí?“ (výskumník)
- „Oni sami nevedia o škôlkach. Možno že tí z tých dobrých rodín.“ (informátor)

Rodičia detí, ktoré chodili v minulosti do materskej školy, mali s predškolským vzdelávaním dobrú skúsenosť. Napriek prevažne pozitívnej skúsenosti rodičov s predškolským vzdelávaním z minulosti prevláda u rodičov negatívny postoj k jednotlivým vzdelávacím zariadeniam. Súvisí to predovšetkým s uvedomovaním si množstva bariér, pre ktoré nie je možné umiestniť dieťa do materskej školy.

Na základe rozhovorov rodičov som identifikoval tri okruhy bariér, resp. diskurz bariér v súvislosti s nevyužívaním materských škôl.

1. Bariéry súvisiace s informačným deficitom.
2. Inštitucionálne bariéry.
3. Bariéry súvisiace so životom v sociálne vylúčenom prostredí.

Informačné bariéry

Informácie o existencii predškolských zariadení a o možnosti prihlásiť dieťa do škôlky majú rodičia predovšetkým z osobných skúseností. Ani v jednom prípade som sa nestretol s tým, že by mali informácie z internetu alebo z iných médií. Informácie z plagátov majú len o možnosti prihlásiť detí do súkromnej materskej školy. Informácie, ktorými disponujú, sú často neaktuálne alebo skreslené. Sú rodičia, ktorí majú záujem o predškolské vzdelávanie, ale nemajú dostatok informácií a to im zabráňuje prihlásiť dieťa do škôlky.

- „Ja mám desať detí doma. A päť vám z nich dám do škôlky. Ale kde ich mám prihlásiť?“ (informátor)
- „Viete, kde je Stromová škola?“ (výskumník)
- „Nevím lebo ja som nikdy nechodila do školy.“ (informátor)

Mnohým informáciám, ktoré dostávajú od majority neveria, považujú ich za klamstvá, alebo sa cítia dezinformovaní. Majú potrebu uistiť sa a dostať vysvetlenie. Mnohé informácie, ktoré sa týkajú predstáv o vzdelávacích inštitúciách, ukazujú stereotypné predstavy a predsudky. Často sú rodičmi nereflektovane preberané.

- „Podľa čoho podľa vás vyberajú deti do škôlok?“ (výskumník)
- „Nekedy si aj vyberajú, záleží to aj od farby. Nekedy aj podľa farby (vyberajú).“ (informátor)
- „Stretla si sa s tým, alebo počula si od niekoho, že by niekoho nezo-
brali na základe farby pleti?“ (výskumník)
- „Né.“ (informátor)

Inštitucionálne bariéry

Obyvatelia v lokalite majú nedôveru v majoritné vzdelávacie inštitúcie. Podľa nich predstavitelia nerómskych inštitúcií vylučujú rómske deti, alebo odmietajú deti prijať do materskej školy z dôvodu ich odlišnej etnickej príslušnosti.

- „Keď zbadajú rómske deti, plný stav.“ (informátor)

Rómski rodičia ich vnímajú ako klamárov. Predstavitelia majority používajú výhovorky ako prostriedky k tomu, aby nemuseli prijímať rómske deti do škôlky. V predstavách rodičov sa nedôvera voči majoritným inštitúciám potvrdzuje tým, že nerómski predstavitelia sa vyhýbajú alebo ignorujú problémy Rómov.

- „Niektorí si aj vymýšľajú, lebo ich tam nechcú, keď vidia rómske deti v škôlkach.“ (informátor)

Rodičia vnímajú stigmatizovanie ich detí na základe toho, že žijú v sociálne vylúčenom prostredí. Pociťujú vylúčenie z prístupu ich detí do vzdelávacích inštitúcií. Reakciou na vylúčenie z prístupu k inštitucionálnemu predškolskému vzdelávaniu je ich rezignácia alebo pasivita a špecifický spôsob riešenia problémov, ktoré súvisia napr. so vstupom do škôlky.

- „A zeberú nam ich? Šak sme ich nahlásili a nechcú nám ich zebrať. My víme, kam by sme ich chceli dat. Nechcú nám zebrať malého, on nevypráva, víte? Nechcú ho zebrať do školky na Predlopaží. Normálne nám to zrušili. Oni nám ho nechcú zebrať. Oni nám to odmytajú. Dva razy sme boli na zápise a povedali, že majú obsadené. Ja dám sťažnosť na nich.“ (informátor)

Rodičia nedôverujú predstaviteľom vzdelávacích inštitúcií aj na základe ich negatívnych skúseností s inými majoritnými inštitúciami. Tieto zariadenia vnímajú ako prísne represívne inštitúcie. Uvedomujú si zosieťovanie jednotlivých inštitúcií. Obávajú sa, že napr. v prípade neospravedlnených absencií v škole učitelia automaticky informujú kompetentné organizácie a na základe toho dochádza k určitým opatreniam. Majú strach z moci týchto inštitúcií, akú majú nad nimi. Pri styku s inštitúciami si dávajú pozor, aby nepadlo na nich podozrenie z nedbanlivosti pri výchove. Z toho dôvodu sa matky snažia prezentovať a volia také stratégie voči vzdelávacím inštitúciám, ktoré ich a ich rodinu ukazujú v pozitívnom svetle. Informátori reflektujú varovné signály zo strany majoritných inštitúcií, pred ktorými sa musia

mať na pozore. Varovné upozornenia sú návštevy predstaviteľov inštitúcií v domácnosti, kontrola zo strany sociálnej kurately, kontrola chodu domácnosti, siahnutie na sociálne dávky, návrh na odobratie dieťaťa do detského domova, súdna žaloba za nedbanlivosť o dieťa a iné. Keďže tieto upozornenia často prichádzajú a sú iniciované zo školského prostredia, informátori pri voľbe akejkoľvek vzdelávacej inštitúcie zohľadňujú túto skutočnosť a sú opatrní pri styku s ich predstaviteľmi. Nedôvera voči pracovníkom a predstaviteľom inštitúcií sa prejavuje aj v tom, akým spôsobom hodnotia informátori tieto zariadenia. Kriticky sa vyjadrujú k jednotlivým inštitúciám a zamestnancom. Pričom na základe skúseností s jednou pracovníčkou negatívne vnímajú celé vzdelávacie zariadenie. Vyjadrujú nespokojnosť s inštitucionálnou pomocou a neporozumením systému sociálnych dávok, napr. nie sú spokojní so spôsobom vypočítavania výšky príspevku pre rodinu. S nedostatočnou sociálnou pomocou štátu súvisí aj problém s uhrádzaním platieb za škôlky. Často uvádzanými bariarami sú finančné požiadavky materských škôl. Napriek tomu sa viacerí rodičia dištancujú od toho, že by bariérou pre vstup do materskej školy boli vysoké platby. Informátori uvádzajú kritéria pre vstup do materských škôl ako bariéry, pre ktoré nemôžu zapísať dieťa do týchto zariadení. Častým problémom je dostaviť sa v stanovený čas na zápis do škôlky. V súčasnosti sú rodičia konfrontovaní s preplnenosťou materských škôlok, resp. nedostatočnou kapacitou voľných miest pre deti. Takmer žiadny informátor nemá trvalý pracovný pomer a tým pádom nesplňa kritérium zamestnanosti rodičov, potrebného na umiestnenie do materskej školy. Až posledný rok pred vstupom do školy sú deti bez ohľadu na zamestnanosť rodičov uprednostnené pred mladšími deťmi. Bariérou je podľa rodičov aj vzdialenosť do materskej škôlky. Rodičia hovoria o strachu o deti v inštitucionálnom prostredí. Majú obavu z toho, že v prípade prihlásenia dieťaťa do materskej školy je možné očakávať konfliktné vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi deťmi. Materskú škôlku v súčasnosti nenaštevuje takmer žiadne rómske dieťa. Preto sa rodičia obávajú, že ich dieťa by sa tam mohlo cítiť osamelé a bolo by tam nespokojné. Nevedia si predstaviť, ako by sa ich deti v týchto zariadeniach správali. Či dokážu naplniť očakávania predstaviteľov majority, čo sa týka hygieny,

oblečenia a stravy. Podľa rodičov v súčasnosti sa prejavuje v školskom prostredí veľká nerovnosť medzi deťmi. Deti sa identifikujú prostredníctvom rôznych atribút, ako je značkové oblečenie, vyvyšovanie sa v detskom kolektíve a dištancia od chudobných detí. Rodičia nemajú záujem ísť na zápis do materskej škôlky často kvôli nezájmu samotného dieťaťa.

- „Chcela by si ísť so mnou na zápis?“ (výskumník)

Informátorka sa opýta svojej 5ročnej dcéry:

- „Chcela by si ísť do škôlky? Ale viete čo, radšej nechcem, lebo ono to bude také chvílkové, ona je taká, že ona pôjde tuto do toho (centra) a potom sa vráti, lebo ona bude potom blékat, že ona je chvílková, že oni sú takí chvílkoví, oni sú takí mamičkovskí, ne, ne, ona je chvílková, aj ten Janko, on je presvedčený, že tuto chce ísť do toho centra a ja ho musím ísť zebrať od tál, že on tam nechce byť. Toto jak to on keď je tu s Lenku, on sa ví hrať, ale on jak ide tam, už je to iné.“ (informátor)

Stalo sa, že dieťa nastúpilo do materskej škôlky. Keďže si nevedelo zvyknúť, rodič ukončil navštevovanie škôlky. Na druhej strane sú rodičia, ktorí hovoria, že si ich deti v škôlke zvykli a majú dobré skúsenosti.

Bariéry súvisiace so životnou situáciou v lokalite

Informátori sa veľmi kriticky vyjadrujú k podmienkam, v akých vyrastajú deti v lokalite ale aj k ich rodičom.

- „Rodičia im nechcú platiť (v prípade navštevovania materskej školy), nechcú im platiť obedy, desiatu, nechcú prať, za škôlku sa platí, lebo starosť majú o drogách. Tuto sú neprispôsobivé ľudia.“ (informátor)

Vo väčšine prípadov sa informátori dištancujú od predstavy, že by boli ako uvedení rodičia. Obávajú sa, že dostanú označkovanie tých ľudí, od ktorých sa dištancujú. Ale práve takéto informácie vytvárajú diskurz, v ktorom sa rodičia pohybujú a ktorý hrá dôležitú úlohu pri ich zdôvodňovaní prečo využívať resp. nevyužívať predškolské vzdelávacie zariadenia. Tým, že žijú v tejto lokalite, sa cítia byť stigmatizovaní. Táto stigma im bráni ísť do prostredia majority, pretože majú strach, že aj ich dieťa bude stigmatizované. Často uvádzanou bariérou je nedostatok času.

- „Nie je čas kedy zapísať dieťa do škôlky, ani kedy ho tam nosiť.“ (informátor)

Rodičia vnímajú problém s časom z dôvodu riešenia množstva problémov, ale aj z dôvodu existenčnej neistoty a neistoty z budúcnosti. Dôvodom, prečo neprihlasujú deti do škôlky je ich nezamestnanosť. Pri voľbe prihlásiť dieťa do materskej školy zvažujú finančnú situáciu v rodine. Problémy s financiami a s časom majú predovšetkým viacdetné rodiny a matky bez mužov. Informátorky sa sťažovali aj na manželov, ktorí im nepomáhajú a nepodporujú ich.

- „Ženy nemajú čas nosiť to do tej škôlky. Tu majú aj šesť detí a neni čas tu od toho vybehnúť. Je s tým problém. Ale že by ich nechceli dať, alebo tak, to zas ne. Myslím, keby nato mali a mohli, tak by ich určite dali.“ (informátor)

Toto konštatovanie dáva nádej, že v prípade zlepšenia podmienok a odstránenia určitých bariér je možné očakávať väčší záujem rodičov o predškolské vzdelávanie.

Voľba predškolského vzdelávania

Diskurz o predškolskom vzdelávaní výrazne ovplyvňuje premýšľanie rodičov o aktuálnej voľbe štartovacej dráhy pre svoje deti. Predstavy o bariérach týkajúce sa vzdelávacích inštitúcií majú výrazný vplyv na individuálne rozhodnutie nedať dieťa do škôlky. Na druhej strane mnoho rodičov v lokalite má záujem prihlásiť dieťa do materskej školy a aj napriek uvedomovaniu si prekážok, sú odhodlaní využiť možnosti inštitucionálneho vzdelávania. Jednotliví rodičia pri voľbe vzdelávacej dráhy svojich detí berú do úvahy veľké množstvo rôznych premenných, od predstáv o perspektívach ich detí v budúcnosti, cez ponuku, prístup a požiadavky jednotlivých vzdelávacích inštitúcií, cez momentálnu životnú situáciu, až po posudzovanie schopností svojich detí pre zvládnutie vzdelávacích nárokov jednotlivých inštitúcií. Ich rozhodovanie je ale ovplyvnené aj minulými skúsenosťami a informáciami získanými od ranného detstva až po súčasnosť. Často sa stáva, že mnohí rodičia veľmi pozitívne hodnotia a zvažujú zapojenie ich

detí do predškolského vzdelávania, no v konečnom dôsledku nevyužijú túto možnosť. Aby som lepšie pochopil, čo vedie rodičov k tomuto rozhodnutiu, sledoval som proces voľby rodiča od jeho prejavenia záujmu až po konečné rozhodnutie prihlásiť resp. neprihlásiť dieťa do materskej školy. Pri analýze rozhovorov som identifikoval tri prahy, ktoré rodičia prekonávajú v procese rozhodovania zápisť dieťa do materskej školy.

1. krok – prejavenie záujmu o navštevovanie materskej školy

V minulých rokoch rodičia viac využívali predškolské zariadenia ako v súčasnosti. V lokalite žijú rodičia, ktorí neprihlásili ani jedno dieťa do materskej školy, rodičia, ktorí umiestnili najstaršie dieťa a potom už ostatné nedali. Avšak väčšina rodičov v lokalite v minimálne posledných 5 rokoch nezapísala svoje dieťa do materskej školy. Niektorí aj skúšali prihlásiť dieťa do materskej školy, ale sa im to nepodarilo. Iné deti začali navštevovať materskú škôlku, ale rodičia to prerušili. Napriek tomu, že v skúmanom prostredí nie je zvykom navštevovať materskú školu, niektorí informátori sa vyjadrili, že by mali záujem o prihlásenie ich dieťaťa do tejto inštitúcie.

Na základe záujmu o predškolské vzdelávanie som rozdelil rodičov do dvoch kategórii:

1. Rodičia, ktorí majú záujem o navštevovanie materskej školy
2. Rodičia, ktorí nemajú záujem o navštevovanie materskej školy

Rozhodnutie prihlásiť dieťa do materskej školy väčšinou súvisí s prístupom rodičov k výchove svojich detí. Jedna skupina informátorov má záujem o predškolské vzdelávanie a zároveň si uvedomuje význam domácej výchovy.

- „U nás boli deti vychovávané pri mne a pri mužovi. Oni neboli zvyknutí ísť od nás preč. Takže oni boli takí otcovskí, takí mamičkovskí. Doma sa vedeli hrať s hračkami, manžel ich zbral ven a tak. Ale v školách ich naučá aj farby aj šeco.“ (informátor)

Ďalšia skupina rodičov nemá záujem a nevidí žiadny význam v predškolskej inštitucionálnej výchove.

- „Veď ona už pôjde zachvilku do školy. Načo to je, zbytočne. To čo sa učá v školke, to ich aj ja naučím doma, kreslit, písať, počítat, básničky a to.“ (informátor)

Niektorí z tejto skupiny vnímajú výchovu v rodine v opozícii voči inštitucionálnemu vzdelávaniu. Svoj negatívny postoj k predškolskému vzdelávaniu vyjadrujú týmto spôsobom:

- „My doma lepšie vychovávame deti ako v školke. Tam im robá zle.“ (informátor)

Tretiu skupinu predstavujú rodičia, ktorí vidia význam v navštevovaní detí materských škôlkach a vzdelávaní predškolákov. Ich záujem o predškolské vzdelávanie súvisí s nespokojnosťou s podmienkami, v akých vyrastajú deti v lokalite.

- „Ja by som bola rada (keby bolo dieťa prijaté do materskej školy). Aspoň by boli lepšie ondzené, lebo tuto v prostredí neni pre nich, lebo keby že sú do trecej, lebo do štvrtej v tej školke, tak by boli ináci. Aj by sa ináč chovali šetko. Lebo tuto vidá jeden od druhého, jak tu vyprávajú, aj oni potom tak vyprávajú.“ (informátor)

Iný dôvod záujmu o predškolské vzdelávanie súvisí s podporou výchovy v rodine. Podľa rodičov učitelia v škôlkach môžu zabezpečiť lepšiu výchovu ako oni v domácom prostredí.

- „Lebo ja nemám taký čas na tí dzeci, jak oni majú.“ (informátor)
- „Matka keď má väcej detí, tak sa nemože starat o ne tolko.“ (informátor)

Uvedomujú si, že inštitúcia materskej školy môže suplovať výchovu rodičov. Vidia zmysel v navštevovaní materskej školy v tom, že sa dieťa môže v novom prostredí osamostatniť. Uvedomujú si, že deti, ktoré navštevujú materskú školu, sú lepšie pripravené na vstup do školy. Niektorí rodičia sa stretli s pozitívnymi skúsenosťami iných detí v materskej škole. Podstatné je pre nich to, že dieťa je v zariadení spokojné. Jeden informátor na základe vlastných skúseností preferuje predškolské vzdelávanie, pričom si uvedomuje trvalý prínos pre dieťa.

- „Ja som chodil do školky. A tí, čo nechodzili, teraz sú už dávno bezdomovci.“ (informátor)

Význam navštevovania materskej školy nie vždy súvisí priamo s výchovou dieťaťa. Napr. v čase, keď je dieťa umiestnené v materskej škole, rodičia môžu riešiť iné rodinné záležitosti alebo si môžu odpočinúť. Niektorí si uvedomujú aj finančný prínos v prípade navštevovania materskej školy.

- „Ak je rodič v hmotnej núdzi, môže si to rodič vybaviť a tam má dieťa všetko zabezpečené za pár korún.“ (informátor)

Jedna matka vidí význam v navštevovaní škôlky v tom, že si bude môcť nájsť robotu. Napriek tomu, že väčšina rodičov si uvedomuje význam predškolského vzdelávania, zdôrazňujú mnohé prekážky ktoré im znemožňujú prihlásiť dieťa do predškolských zariadení napr.

- „Školka je dobrá, len treba financie. Čo my takí, čo sme chudobní, čo si my môžeme dovoliť, dať deti do školky? Z takého príjmu čo my bereme.“ (informátor)

2. krok – uvedomenie si prínosu napriek bariéram

Aj keď viacerí rodičia v skúmanej lokalite majú záujem a uvedomujú si význam predškolského vzdelávania, ich existenčné problémy a iné dôvody im neumožňujú využívať tieto zariadenia. Na základe rozhovorov s informátormi môžem konštatovať, že nedostatočná schopnosť využívať predškolské vzdelávanie nevyplyva len z rozdielného rebríčku hodnôt postavenom na dichotómii rodina versus vzdelávanie, ale vyplýva aj z nutnosti riešenia existenčných problémov a zabezpečovania základných životných potrieb na úkor zabezpečenia inštitucionálneho vzdelávania svojich detí. Okrem toho ľudia žijúci v tejto lokalite sú marginalizovaní, majú pocit, že ich nikto nepočúva a vnímajú množstvo bariér, kvôli ktorým sa cítia v nespravodlivom postavení na rozdiel od iných skupín obyvateľstva. Podľa viacerých rodičov lepší život ich detí nezabezpečí vzdelávacia inštitúcia, ale zmena prostredia, v ktorom vyrastajú ich deti. Keď rodič prejaví záujem o predškolské vzdelávanie, ešte to neznamená, že je automaticky rozhodutí prihlásiť dieťa do materskej školy.

- „Nie že by som nemala záujem (prihlásiť syna do škôlky), ale bola som doma, tak prečo by som ho dávala.“ (informátor)

Na základe rozhovorov som identifikoval druhý krok, ktorý musí uskutočniť rodič majúci záujem o prihlásenie do materskej školy. Uvedomovanie si prínosu vedie k rozhodnutiu prihlásiť dieťa do materskej školy napriek potenciálnym prekážkam, s ktorými sa môže stretnúť v súvislosti s predškolským vzdelávaním. V mnohých prípadoch sa rodičia prezentujú ako majúci vážny záujem o prihlásenie svojho dieťaťa do materskej školy (1. skupina). Niektorí váhajú prihlásiť dieťa alebo uvádzajú, že neprihlásia (2. skupina). Práve prvá skupina rodičov je odhodlaná napriek akýmkoľvek prekážkam prihlásiť svoje dieťa na najbližšom zápise.

- „V tejto chvíli by mi nič nezabránilo zapísať dieťa do škôlky, zajtra tam zanesem svoje dieťa. Jedine to že mi tá raditeľka poví, že mi ho nezebere.“ (informátor)

Rodičia pri rozhodovaní zvažujú možnosti a podmienky, v akých sa momentálne nachádzajú.

- „Čo si myslíš o tom, že by si musela platiť za škôlku?“ (výskumník)
- „To neni až tak vysoké aby sme sa nezložili na obed, aj Jaro robí teraz, tak sa dá.“ (informátor)

Druhá skupina uvádza bariéry, ktoré im sťažujú v rozhodnutí prísť na zápis do materskej školy.

- „Išla by som na zápis, ale musím vybavovať v drogérii plienky. Mám nato lístky ze sociálneho.“ (informátor)

Jedna informátorka má záujem o predškolské vzdelávanie, ale využije ho len po splnení určitých podmienok.

- „Tento rok by som chcela prihlásiť do škôlky, ale pod podmienkou, že by som si našla robotu.“ (informátor)

Treťou skupinou sú tí, ktorí vidia bariéry a nemajú z rôznych príčin záujem prihlásiť dieťa do škôlky.

U rodičov, ktorí majú váhavý postoj, ale prejavujú záujem o predškolské vzdelávanie, môžeme predpokladať, že v prípade vytvorenia lepších

podmienok by mohli využiť možnosť prihlásiť svoje dieťa do týchto zariadení.

3. krok – odhodlanie uskutočniť zmenu

Rodičia dlhodobo žijúci v prostredí sú konfrontovaní so skutočnosťou, že v lokalite takmer žiadne dieťa nevyužíva formálne inštitucionálne vzdelávanie. Obyvatelia žijú v prostredí, v ktorom sa stretávajú s mnohými bariérami. Ako reakcia väčšiny informátorov na bariéry je rezignácia a pasivita pri hľadaní riešení problémov. Napríklad reakciou informátora na situáciu odmietnutia dieťaťa do škôlky je jeho rezigovaný postoj:

- „To sú také problémy, do kerých sa my ani nemožme starat, viete jak to je.“ (informátor)
- „Vy máte nato právo.“(výskumník)
- „A čo spravíme. Nič.“ (informátor)

Rodičia sa stretávajú s vylúčením k prístupu do rôznych inštitúcií. Aj na základe toho vzniká nedôvera voči majoritným inštitúciám, ktorá je neustále potvrdzovaná. Táto bariéra sa veľmi ťažko prelamuje a má silnú tendenciu pretrvať v čase. Pretrvávanie nedôvery súvisí aj s tým, že rodičia sú neustále konfrontovaní s novými bariérami týkajúcimi sa majoritných inštitúcií. Častokrát zdieľajú mnohé stereotypné a iracionálne predstavy o predstaviteľoch majoritných inštitúcií, voči ktorým pociťujú nedôveru a strach. Aj tieto predstavy sa dlhodobo udržujú vo vedomí ľudí, resp. je možné si získať sympatie a dôveru na určitú dobu a znova ju v krátkom čase stratiť. Jedným z dôvodov, pre ktorý rómski rodičia už niekoľko rokov neprihlasujú deti do škôlky, je ich nezamestnanosť. Zvykli si, že keď sú nezamestnaní, je normálne nedávať dieťa do škôlky. Napriek tomu, že si uvedomujú, že navštevovanie materskej školy môže byť pre ich deti veľmi prospešné, rezignovali na riešenie tejto situácie.

- „Som doma, nemám robotu, keby že mám, že som zamestnaná, ešte by som ju dala. Ale keď som doma, nedám ju, načo.“ (informátor)

Na základe výskumu sa ale ukázalo, že napriek pasivite obyvateľov sú rodičia, ktorí majú aktívny záujem uskutočniť zmenu vo svojom živote

a využiť možnosť prihlásiť dieťa do materskej školy. Títo rodičia spravili tretí krok vo svojom rozhodnutí. Rozhodli sa aktívne vyhľadať informácie o možnosti zápisu.

- „Rozprávala som sa s riaditeľkou, veľmi dobrou a tá mi povedala, že mi dá vedieť či je voľné alebo nie je, aby som tam prihlásila Janka do škôlky.“ (informátor)

Aktívni rodičia mali záujem prihlásiť dieťa do škôlky a žiadali ma, aby som im poskytol všetky dostupné informácie, ktoré viem o možnosti zapísať a o kritériách, prípadne ich sprevádzal na zápis do materskej školy. Boli odhodlaní napriek uvedomovaniu si prekážok prihlásiť dieťa do materskej školy.

Zápis detí do materskej školy

Po absolvovaní rozhovorov som rodičom, ktorí mali záujem, poskytol informácie o možnosti zapísať dieťa do škôlky a informácie o požadovaných kritériách. Z 18 oslovených ô osem rodičov prejavilo aktívny a šesť pasívny záujem o prihlásenie dieťaťa do materskej školy. Štyria rodičia nemali záujem o umiestnenie dieťaťa. Tí, ktorí prejavili aktívny záujem, navštívili osobne materskú školu. Z 18 rodičov sa podarilo len jednému prihlásiť svoje dieťa do materskej školy. Rodičia uvádzali rôzne príčiny neprijatia detí do škôlky: tvrdenie zamestnancov škôlky, že je už plný stav, vyhovorenie sa zamestnancov škôlky na neprítomnosť riaditeľky, neschopnosť rodiča zabezpečiť potvrdenie od lekára v stanovenom termíne, požadovanie riaditeľky od rodiča písomné potvrdenie o zamestnaní od zamestnávateľa, strata formuláru potrebného pre prijatie dieťaťa do materskej školy, odhováranie riaditeľky rodičov, že nebudú mať z čoho platiť poplatky a riešenie otázky s riaditeľkou, či budú schopní zabezpečiť hygienu svojich detí, príchod na zápis do materskej školy po stanovenom termíne.

- „Išla povedať (učiteľka riaditeľke) že došli cigánky na zápis, tak nás poslala preč. To bolo úplne vidieť na nej. Tá prvá bola taká normálna, čo povedala že tá pani riaditeľka je tu. Tá sa snami aj normálne bavila a tá druhá porad, to bolo vidieť, že je odmeraná. Ja to kašlem.“ (informátor)

Intervencia

Na základe výskumu som sa rozhodol vytvoriť plán a uskutočniť intervenciu. V prvom rade som v spolupráci s nízkoprahovým centrom vytvoril podmienky na realizáciu nových záujmových krúžkov určených pre deti rok pred vstupom do školy. Chceli sme tak ísť v ústrety záujmu rodičov o predškolské vzdelávanie. V druhom rade som sa rozhodol pokračovať v dlhodobom kvalitatívnom výskume, ktorého cieľom bolo zistiť, aký je proces voľby vzdelávacej dráhy rodičov až po obdobie vstupu do základnej školy. (Predchádzajúci výskum som rozšíril o problematiku voľby typu základnej školy.)

Stanovil som dlhodobý plán s tromi prioritami:

1. Integrácia rómskych detí do materských škôl.
2. Hľadanie špecializovaného predškolského programu a priestorov pre možnosť zriadenia materskej školy priamo v lokalite.
3. Vytvorenie nízkoprahového programu pre rodičov s deťmi predškolského veku.

Vytvorenie nízkoprahového programu pre deti predškolského veku v sociálne vylúčenom prostredí

V posledných rokoch pôsobí na Slovensku v sociálne vylúčených lokalitách niekoľko desiatok nízkoprahových centier pre deti a mládež (napr. rómskym deťom sa venuje občianske združenie Romintegra na sídlisku Luník 9 v Košiciach). Keďže nízkoprahové centrá sa zameriavajú na deti a mládež, ktoré nevyhľadávajú alebo nemajú dostatočný prístup k iným voľnočasovým a vzdelávacím aktivitám a pri koncipovaní svojej náplne vychádzajú predovšetkým z potrieb a záujmov cieľovej skupiny, sú ideálnym miestom pre obyvateľov v sociálne vylúčených lokalitách.

Nízkoprahové centrum, v ktorom pôsobím, poskytuje služby rodičom a deťom vo veku do siedmich rokov, ktorých vývoj je ohrozený v dôsledku nepriaznivých sociálnych podmienok. Jedným z hlavných úloh centra je vytvárať podmienky pre sociálne začleňovanie rómskych detí žijúcich v sociálne vylúčenom prostredí. Cieľom nízkoprahového centra je pomôcť rodičom a deťom pri riešení ich náročných životných

situácií. Medzi takéto životné udalosti klientov zaraďujeme aj prechod detí do inštitucionálneho vzdelávania, s čím súvisí aj voľba rodičov štartovacej vzdelávacej dráhy detí. Problematickosť tohto prechodu je spôsobená tým, že klienti sa buď vyhýbajú štandardnej inštitucionálnej pomoci v oblasti vzdelávania, alebo sú naopak z nej vylučovaní predstaviteľmi majority. Služby centra sú určené pre tých, ktorí nie sú dostatočne podchytení inými vzdelávacími a pomáhajúcimi inštitúciami a nedostatočne využívajú ponuku inštitucionálnych služieb. Snahou pracovníkov nízkoprahového centra je nielen vytvárať aktivity pre klientov a odstraňovať bariéry, ktoré by sťažovali cestu do ich centra. Jednou zo základných úloh nízkoprahových centier je pomôcť klientovi zlepšiť prístup k iným sociálnym službám, ktorým sa vyhýbajú, respektíve ich aktívne nevyhľadávajú (podľa A. Herzoga, P. Klímu, Éthum, 2003 in Šandor, 2005), alebo sú z nich vylúčení.

Na základe výsledkov výskumu sa špecifikovali nízkoprahové princípy, ktoré sa prispôbili klientom centra. Napr. voľný vstup a prítomnosť rodičov, zabezpečenie bezpečného prostredia, prípustná pasivita, nepovinnosť pravidelnej dochádzky, nepoužívanie poplatkov za služby, participácia klientov na tvorbe programu, práca s deťmi v menších skupinách (garantom kvality uvedených princípov je Asociácia nízkoprahových programov na Slovensku). Okrem toho sme sa zamerali na vytvorenie systémových predpokladov pre začlenenie rómskych detí do materskej školy a na podporu rodičov a posilnenie kompetencií rodičov v prostredí vzdelávacích inštitúcií.

Záver

Diskurz rodičov o predškolskom vzdelávaní je ovplyvnený predstavami príslušníkov sociálnych sietí, predovšetkým slabých väzieb. Tieto predstavy sú ale interpretované cez prizmu predstáv rodičov. Dôležitý je aj vplyv rodiny. Aj keď rodina priamo nezasahuje do rozhodnutia matky o výbere materskej školy, latentne ju ovplyvňuje svojimi predstavami.

Rodičovský diskurz je poznačený predovšetkým vnímaním barier súvisiacich so životom v sociálne vylúčenom prostredí. Identifikoval

som diskurz bariér, ktoré zabraňujú rodičom zapisovať detí do materských škôl: bariéry súvisiace s informačným deficitom, inštitucionálne bariéry a bariéry súvisiace so životom v sociálne vylúčenom prostredí.

Predstavy o bariérach týkajúcich sa vzdelávacích inštitúcií majú výrazný vplyv na aktuálnu voľbu vzdelávacej dráhy detí. Vo väčšine prípadov je individuálne rozhodnutie nedať dieťa do škôlky ovplyvnené týmto diskurzom. Na výskume som sa ale stretol s rodičmi, ktorí napriek prekážkam boli odhodlaní využiť možnosti inštitucionálneho vzdelávania.

Na základe výskumu som identifikoval určité kroky, ktoré musí rodič prekonať v procese rozhodovania sa pre vstup do materskej školy:

1. krok – prejavenie záujmu o navštevovanie materskej školy

Napriek tomu, že v skúmanom prostredí nie je zvykom navštevovať materskú školu, niektorí informátori sa vyjadrili, že by mali záujem o prihlásenie ich dieťaťa do tejto inštitúcie.

2. krok – uvedomenie si prínosu napriek bariéram,

Rodičia v sociálne vylúčenom prostredí sa cítia marginalizovaní, majú pocit, že ich nikto nepočúva a vnímajú množstvo bariér, ktoré im znemožňujú využívať inštitucionálne vzdelávanie. Napriek potenciálnym prekážkam, s ktorými sa môžu rodičia stretnúť v súvislosti s predškolským vzdelávaním sú mnohí rozhodnutí prihlásiť dieťa do materskej školy.

3. krok – odhodlanie uskutočniť zmenu

Reakciou väčšiny informátorov žijúcich v sociálne vylúčenom prostredí na prekonávanie bariér súvisiacich s predškolským vzdelávaním je rezignácia a pasivita. Ukázalo sa, že bariéry majú tendenciu pretrvávajúť v predstavách a diskurze ľudí dlhú dobu aj potom, čo sa odstránia dôvody, ktoré ku vzniku týchto bariér viedli. Napriek všeobecne panujúcej pasivite obyvateľov existujú rodičia, ktorí nie sú spokojní so situáciou v akej sa nachádzajú. Snažia sa aktívne hľadať riešenia ako vytvoriť lepšie podmienky pre svoje deti a hľadajú možnosti ako prihlásiť svoje dieťa do materskej školy. V literatúre som sa stretol s podobným výskumným problémom, ktorý sa ale netýkal využitia predškolského vzdelávania. Skúmal voľbu využitia sociálnych dávok. Výskum sa týkal tiež obyvateľov sociálne vylúčených lokalít a skúmal orientáciu

obyvateľov v systéme sociálnych dávok a služieb. Na základe výsledkov výskumu bol vytvorený tzv. model prahov (Huby a Whyley, 1996; Mareš, 2001), ktorý stanovil šesticu rozhodovacích miest (prahov), ktoré musia ľudia prekonať, aby získali pomoc, na ktorú majú nárok. Proces od uvedenia si problému po získanie pomoci sa skladá z prahov, pri ktorých musí žiadateľ posúdiť, či chce pokračovať alebo chce od svojho zámeru upustiť. (Prokopová, 2007) Podobne ako v mojom projekte, zmyslom tohto modelu je poukázať na problémy, ktoré klienti majú pri prekonávaní jednotlivých prahov, čo môže byť pomocou pre pracovníkov rôznych organizácií, načo majú zamerať svoju pozornosť pri práci s klientom (Prokopová, 2007). Autori pracovali s modelom predovšetkým v oblasti sociálnej pomoci a nie v oblasti vzdelávania. Preto som sa vo svojom výskume nesnažil hľadať paralely so stanovenými prahmi a bariérami. Stanovil som si vlastné kroky, ktoré som identifikoval u rodičov v súvislosti s voľbou predškolského vzdelávania. Napriek tomu treba konštatovať určité zhody, ktoré vyplývajú z podobnosti prostredia cieľovej skupiny. Cieľ aplikovaného výskumu bol naplnený vytvorením špecializovaného nízkoprahového programu v skúmanej lokalite so zameraním sa na deti predškolského veku. Bol určený pre tých klientov, ktorí nevyužívajú ponuku žiadnych inštitucionálnych služieb. V centre sme sa snažili pomôcť rodičom a deťom pri riešení ich náročných životných situácií. Medzi takéto životné udalosti klientov zaraďujeme aj prechod detí do inštitucionálneho vzdelávania. Problematickosť tohto prechodu je spôsobená tým, že existujú bariéry, pre ktoré sa klienti buď vyhýbajú štandardnej inštitucionálnej pomoci v oblasti vzdelávania, alebo sú naopak z nej vylučovaní predstaviteľmi majoritných inštitúcií.

Literatúra:

- BUDILOVÁ, JAKOUBEK, SMOLÍK. *Sociálne etopedický výskum romské drobotiny. První žeň*. Dostupné na internetu: http://pf1.ujep.cz/files/data/KPR_konferenceprispevek22.pdf 10.3.2012
- BITTNEROVÁ, D. *Výchova a vzdělávání ve vyloučené lokalitě – odpověď na nabídku majority*. In MICHALÍK, B (ed.) *Dynamika akulturácie na etnickej hranici*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2010.

- DŽAMBAZOVIČ, R. *Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu*. Záverečná správa z prvej etapy riešenia výskumnej úlohy. Bratislava, 2004.
- FRIEDMAN, E. a kol. *Škola jako geto. Systematické nadmerné zastúpenie Rómov v špeciálnom vzdelávaní na Slovensku*. Bratislava, 2009.
- GRUBEROVÁ, A. *Motivácia rómskych rodičov na poli vzdelávania*. Bratislava: Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva nadace rozvoje občanské společnosti, 2009.
- HLAĎO, P. *Volba další vzdělávací dráhy žáků základních škol v kontextu rodiny*. Dizertačná práca. Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- CHERNEFF, J. B. R., HOCHWALD, E. (eds.) *Visionary Observers: Anthropological Inquiry and Education Visionary Observers*. University of Nebraska Press. Lincoln and London. 2006.
- LEWIS, O. The Culture of Poverty. *Scientific American*, vol. 215, Nr. 4. 1966.
- LIÉGEOIS, J. P. *Gypsy Children in School: training for teachers and other personell*. Strassbourg. Council for Cultural Co operation, School Education Division. 1989.
- MEDŇANSKÁ, Z. *Priestorová exklúzia rómskych komunit v Ostrave a Trnave*. Diplomová práca. Trnava: Trnavská univerzita, 2009.
- MAREŠ, P. *Problém nečerpání sociálních dávek*. Brno: VÚPSV, 2001.
- PROKOPOVÁ, L. *Orientace obyvatel sociálně vyloučených lokalit považovaných za romské v systému sociální ochrany ČR*. Diplomová práca. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- ŠÁNDOR, J. *Nízkoprahové programy pre deti a mládež*. In *Nízkoprahové programy pre deti a mládež. Úvod do problematiky*. Bratislava, 2005.

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Juraj Štofej
Ústav etnológie SAV
Klemensova 19,
813 64 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: juro.stofej@gmail.com